

АНАЛИЗА БИЛАНСА

Додатак „Народном Благостању“

ГОДИНА II.

БЕОГРАД, 18. ЈАНУАРА 1930.

БРОЈ 3

Садржај:

БАНКА ГАЈРЕТ Д. Д., САРАЈЕВО
ЗАГРЕБАЧКА ДИОНИЧКА ТВОРНИЦА ПАПИРА — ЗАГРЕБ
ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА ТВОРНИЦА ВАГОНА, СТРОЈЕВА И МОСТОВА Д. Д., БРОД НА САВИ

БАНКА ГАЈРЕТ Д. Д. САРАЈЕВО

Банка Гајрет је послератна креација (основана 1921 г.) са почетном главницом од 8.000.000 круна. Та је сума у то доба била већ и сувише мала. Она је основана од људи, који нису располагали и сувише великим капиталима. Њени оснивачи припадали су политичкој фракцији муслимана, која се није слагала са радикалном политиком друге фракције и која је хтела да буде више опортунистичка, односно „државотворна“, како се то тада казивало. Како је код нас владао ледени закон, да свака странка, свака фракција и свака већа групација има своју банку, то су и ови људи основали своју. Захваљујући можда том свом државотворству, банка Гајрет и мала је јак и нагао полет, одмах после свог оснивања.

У то доба су наше банке биле веома вруће за национализирање страних подuzeћа. То је био посао на коме су неке од наших банака постигле огромне зараде. Банка Гајрет је успела да национализира једно велико шумско предузеће „Дрвена индустрија а. д. Мехтерсхајмер, Вишеград“. Половину акција тог подuzeћа имао је Штајмбас. То је било крајем 1922. г. Ту је трансакцију извела банка Гајрет у заједници са највећим босанским предузећем такође, државном својином, Добрљин—Дрвар. Банка Гајрет је узела 62.5%, а Шипад 37.50. Подuzeће је добило име „Варда“. Укупна главница је била 185.000 динара — и за ту багателу оно је и национализирано. Зар се бољи посао могао уопште замислити?! И боље друштво?! За непуно годину дана доцније банка купује, опет у заједници са Шипадом, акције шумског подuzeћа „Дурмитор“ са главницом од 5.000.000 дин. Овај куп је извршен а мета, то јест сваки је саучесник узео половину акција.

Још пре но што је преузет „Дурмитор“ банка Гајрет је била приморана, да подигне главницу од 8 на 40.000.000 круна односно 10.000.000 динара а у 1927. год. повећала ју је на 20.000.000. У току 1929. пак одлучено је повећање на 40 милиона динара, која је трансакција изведена у току ове године, а која ће се видети у завршним рачунима за 1929 годину.

Дрвена индустрија постала је судбином банке Гајрет. То долази до јасног изражаја у незиним завршним рачунима.

Биланс Банке Гајрет за последње три године пружа следећу слику:

Активна	1928	1927	1926
Благајна	1.785	3.102	1.633
Дужници	29.808	35.061	29.350
Мјенице	15.807	18.165	17.751
Ефекти	9.792	8.157	4.627
Гаранције	4.140	6.583	—
Оставе	25.433	29.503	18.784

Пасива			
Главница	20.000	20.00	10.000
Ресерва	2.000	2.000	1.800
Вјеровници	5.082	7.195	7.746
Улошци	15.214	17.519	19.639
Гајрет 2			
Реескомит	12.545	12.519	12.601
Гаранције	4.140	6.583	—
Оставе	25.433	29.503	18.784
Добитак	2.277	1.578	1.573
Укупна биланца	86.902	100.723	72.313

Из активе се види да се банка бави углавном двама пословима: текућим рачуном и есконтом меница. Први је већи од другог за готово 100%. У првом се налази капитал који је банка стављала на расположење „Варди“.

Тај капитал мора да је врло велики пошто је само једне године дала банка 12.500.000 дин. У осталом зна се, да шумска индустрија гута велике капитале, тако велике да банка на крају крајева није била у стању, да је задовољи. Због тога је она била приморана да приступи једном аранжману са Шипадом, по коме је последњи примио финансирање подuzeћа „Варда“. Тиме је банка олакшала своју ситуацију, али је настало незгодно стање. Шипад је финансирао само редован посао, а у исто време стекао заложно право на израђеној роби. Најзад ни нових 10.000.000 динара, унесених од стране Шипада, нису били довољни за нормално обављање посла. Банка Гајрет је дошла у алтернативу или да ликвидира сав свој ангажман у „Варди“ или да гази и даље; у коме случају мора да тражи на другој страни финансијска средства. Она се одлучила на друго и због тога је тражила финансијера у иностранству. Резултат тога је био споразум са Холдингом Офа из Женева, чије су акције биле у рукама, у међувремену пропалог пештанског финансијера, Шимона Крауса. Тога ради банка је пристала да преда Офи један велики пакет својих акција приликом повећања од 20 на 40 милиона динара. Том је приликом рашчишћен однос и са Шипадом. Шипад истина остаје и даље акционар са 37 од сто главнице, али он добија од банке Гајрет натраг целокупан свој капитал од 17.000.000 динара; добија даље другу половину акција „Дурмитора“ за два и по милиона динара, (пошто је у своје време то било и купљено); банка Гајрет гарантује извесну дивиденту Шипаду, и најзад Шипад задржава право у управном одбору „Варде“ да буде заступљен са своја два представника.

Све се то има извести у току 1929. г., тако да ће све те велике промене да добију изражаја у идућим завршним рачунима.

Ипак и баш због тога је добро, да подвргнемо краткој анализи банку Гајрет у њезиној старој структури, која сада припада већ прошлости. Из горњег прегледа трогодишњих завршних рачуна видимо да банка има ефекте у свом портфељу који су вредели 1926. г. 4.000.000 динара, а крајем 1928. год. преко 9 милиона динара. Ми не знамо шта се све крије иза ових цифара, али рачунамо ако је банка сачувала све учешће у „Варди“ онда оно, заједно са акцијама од „Дурмитора“, треба да изнесе 9,2 милиона динара. У будућим билансима ће се смањити износ за вредност акција „Дурмитора“, које су продате.

Даље се види да је главни извор обртног капитала банке „Гајрет“ њезина главница, јер она чини $37\frac{1}{2}\%$ од свију распложивих средстава. Овако јако учешће сопствених средстава у обртном капиталу једне банке ретка је појава, а овде и врло повољна и врло похвална. Значи да је банка „Гајрет“ извукла немилосрдно конзеквенце из свога положаја, то јест из чињенице да је једном шумском подuzeћу дала један *голим-јат кредит*, и да је због тога избегавала да форсира посао са уложницама на штедњу. У њеним завршним рачунима за 1929. год. видимо да она има уложака преко 15.000.000 динара. Према нашим информацијама у које немамо разлога сумњати, та цифра неће бити тачна; то је само једна врста књижења. Како смо извештени, целокупан износ уложака приватних код банке Гајрет износи око 3 милиона динара. Све је остало, преко 16 милиона динара, новац по текућим рачунима од стране извесних установа, банака, осигуравајућих друштва и тако даље, са којима банка стоји у блиским односима. Половина чини регуларне кредите по текућим рачунима. Прави уложници на штедњу дакле износе тек 13% сопствених средстава.

Банка је новац, добивен од повећања главнице од 10 на 20 милиона динара, употребила на олакшање својих дугова по текућим рачунима.

Рачун губитка и добитка пружа следећу веома интересантну слику:

Добитак	1928	1927	1926
Камати	577	722	8505
Провидба	3.726	3.151	2.203
Губитак			
Камати	414	283	326
Порези	795	1.228	406
Плате и трошкови	815	811	764

У рачунима добитка и губитка пада пре свега у очи чињеница, да бруто добит стално расте и ако је, као што знамо, последњих година камата и провизија у опадању и ако је, као што изгледа, волумен послова банчаних последњих година опао. Али се зна, да код банака, које су тесно везане са разним индустријским подuzeћима, камате и провизија не стоји у вези са стањем тржишта капитала, већ са коњунктуром подuzeћа, које они финансирају. А дрвна коњунктура 1928. год. била је таква, да је банка могла да рачуна на већи приход. 1929. г. је била за банку преступна. Промене изгледа да у овој години могу да имају двојак дејство на банку: или ће банка услед везе са јаким финансиским концерном на страни да форсира и даље свој банкарски посао, или ће исти полако да редуцира и да се све више баца на дрварски посао и да тиме губи све више карактер банке и постаје врстом институције за финансирање. При томе треба имати у виду, да је Офа у међувремену купила и већину акција Народне шумске у Загребу и да тиме не би била искључена могућност, да банка Гајрет постане постепено финансиером шумске индустрије. То ће нам све показати идући завршни рачуни.

ЗАГРЕБАЧКА ДИОНИЧКА ТВОРНИЦА ПАПИРА — ЗАГРЕБ

Развитак наше индустрије папира није у овом послјератном периоду држао исти корак са развитком других грана наше привредне дјелатности. Оснивање нових подuzeћа било је незнатно — у главном ограничили смо се на проширење појединих постојећих творница. Пред неколико година, један њемачки консорциј намјеравао је подигнути једну велику творницу папира код Крапине али до реализације није дошло. У најновије вријеме једино се подиже или би се имала подигнути једна творница у Чачку — ну ни та није предвиђена у већим димензијама.

Узрок зашто у индустрији папира нисмо постигли оне резултате које смо постигли код неких других индустријских грана лежи у првом реду у томе, што су за подизање једне такве творнице потребни силни капитални које ми немамо. А код индустрије папира ближег иностранства ситуација није тако лоша као код текстила, да поједини творничари гледају како би своје творнице пренели у оне државе које тек подижу своју индустрију и у којим државама има изгледа за већи просперитет. Поред тога код папира, у првом реду новинарског, царинска тарифа није имала карактер сталности, а то је лоше дјеловало на изгледе евентуалних нових творница.

Да наша индустрија папира није довољно развијена најбоље нам показују подаци о увозу разних врсти папира. Он је износио:

године 1926	—	194 милијона динара
године 1927	—	168 милијона динара
године 1928	—	205 милијона динара

док подаци за годину 1929 нису још сређени. Од 205 милијона динара колико је увезено папира у години 1928. на папир за тискање отпада 71 милијон динара.

Горњи подаци о висини увоза папира јасно показују да би код нас било посла за још неколико творница папира.

Наша највећа творница папира је она у Бевче—Горичанама и Медводама. Затим Вапина фабрика у Београду, једна на Сушаку и на концу она у Загребу.

Загребачка творница папира почела је радом још 1895 године. Али развитак није био најповољнији. Дивиденда је износила 4% да се касније сукцесивно попне на 8% . Послије рата прилике су биле доста неповољне и за године 1923—28 није плаћена дивиденда.

Међутим изгледа да су у току знатне промјене које ће измјенити ситуацију. Врше се радови који ће знатно повећати продукцију. Године 1929 творница је знатно проширена и приступило је се у фабрицији целулозе. За сада тек за потребу властите творнице ну касније се мисли и на извоз. Одно за фабрицију целулозе предвиђен је са капацитетом од 400 вагона годишње. У години 1930 приступа се знатном проширењу и одјела за фабрицију папира. Наручени су и нови стројеви, који би се имали монтирати половином ове године. Продукција, која сада износи 800 вагона имала би се знатно повећати. Ну како наш увоз папира још увијек износи 4.500 вагона, повећање продукције загребачке творнице папира не би лоше дјеловало на положај осталих домаћих фабрика. Једино би, код одговарајуће царинске заштите, смањила увоз.

Загребачка творница папира имала је почетну дионачку главницу од 600.000 круна — по куповној снази круне — много већу него што је данашња. Године 1918 главница је повишена на 1.2 милијона круна, године 1920 на 2 милијона круна и коначно 1924 на један милијон динара. Године 1927 проведена је валоризација и дионачка главница повишена од 1 на 4 милијона динара послје него што је резервном фонду додијељено 2 милијона 25.000 динара и формиран посебан фонд за

промјене вриједности инвестиција у износу од једног милијона 675.000 динара. По томе валоризацијом добивен је укупан износ од 6 милијона 700.000 динара.

Биланца за послједње три године износила је:

	1928	1927	1926
Активна:			
Зграде и стројеви	8.028	8.070	1.365
Инвестиције	9.521	9.341	9.029
Благајна	34	3	78
Дужници	4.940	4.323	4.209
Рсба	1.373	1.558	2.633
Материјал	2.255	1.551	2.108
Губитак	774	489	467
Пасива:			
Главница	4.000	4.000	4.000
Ресерва	2.075	2.075	50
Фонд валоризације	1.675	1.675	—
Амортизација	215	215	215
Вјеровници	18.920	17.281	18.525
Укупна биланца	26.977	25.342	19.902

И послје валоризације властита средства — главница плус све резерве — не покривају инвестиција. Ове износе око 18 милијона динара док властита средства изнашају тек 8 милијона. По томе у инвестиције је пласирано и око 10 милијона кредита. Како су у годинама 1929 учињене знатне инвестиције и како те трају и ове године, повишење капитала једна је неодољива потреба. То се види и по томе што издатци за камате веома тангирају рачун губитка и добитка.

Рачун губитка и добитка пружа слиједећу слику:

	1928	1927	1926
Добитак	1928	1927	1926
Од фабрикације папира	2.158	2.926	1.959
Губитак			
Камати	1.073	1.527	1.375
Порези	207	198	145
Трошкови	417	406	285
Плате	678	284	171
Дубиози	65	518	15

Загребачка творница папира продуцира папире лошије и средње врсте. Главна је дјелатност концертрирана на папир за паковање. Ту постоји и картел у којем судјелују и стране фабрике које долазе у обзир на наше тржиште. Услијед тога та грана продукције пружа најбоље изгледе за успех и сигурно је да већ данас подужећу одбацује знатне приходе. Уз саму творницу постоји и творница папирнатих врећица која је од највећих у нашој држави.

Већина акција налази се у рукама г. Матије Фрајнда који има у својим рукама „Голуб“ творница цигарет папира као и „Липа Мил“ конфекција папира за писма и која продуцира дневно до пола милијона куверата.

Обзиром на инвестиције које су изведене и које се извајају, загребачка творница папира развија се у једно од наших већих индустријских подuzeћа и биће у стању да нас бар дјеломично ослободи потребе увоза из иностранства.

Код проширења творнице град Загреб ишао јој је у сусрет одступањем земљишта и другим концесијама.

ПРВА ЈУГОСЛОВЕНСКА ТВОРНИЦА ВАГОНА, СТРОЈЕВА И МОСТОВА Д. Д., БРОД НА САВИ.

Кад се је пред неколико година радило на томе, да се подигне једна приватна велика творница за поправке, а касније и изградњу жељезничког возног парка, избор није могао пасти ни на једно друго мјесто, осим Брода на Сави. Он је онда био

једина станица, на којој су се сусретале наше нормалнотрачне са главним дјелом наших ускотрачних жељезничких пруга. Допрема покварених локомотива и вагона, колико за нормалнотрачне толико и за ускотрачне пруге била је најједноставнија у Броду. А ми онда још нисмо били тако јаки, да бисмо могли подићи велике творнице: једну за нормалнотрачне пруге, а другу за ускотрачне. А како је онда била у изградњи и ускотрачна пруга Ужице—Вардиште, могло се је очекивати, да ће творница у Броду моћи оправљати и возни парк србијанских ускотрачних пруга.

Данас Брод није више једина станица, на којој се укрштавају нормалнотрачне и ускотрачне пруге. У том погледу данас долазе у обзир Београд, а и Краљево, које сад добија велике радионице за изградњу и поправку возног парка. Али Брод још увијек има ту предност, да је важно прометно чвориште. Он некако пресеца нашу нормалнотрачну жељезничку мрежу и то на њеном најважнијем дјелу. А са друге стране скоро сав ускотрачни возни парк мора у извјесним интервалима да долази до Брода, јер је то најважнија претоварна станица ускотрачних и нормалнотрачних пруга. Услијед тога он је као створен за веће и мање оправке возног парка. И тај његов централни положај тешко да ће му одузети ма која друга радионица.

Творница у Броду била је подигнута иницијативом Прве хрватске штедионице и Славоније д. д. за индустрију дрва са наше стране и мађарске творнице вагона у Кистарци код Пеште. Дионичка главница износила је 50 милијона круна. Затим је дионичка главница била повишена на 40 милијона динара, а године 1925, кад се је радило на подизању творнице локомотива, на 55 милијона динара. Од тих нових дионица један већи пакет била је преузела фирма Фридриха Крупа у Есену. Обзиром на све те трансакције очекивао се је један снажан развитак.

Творница у Броду бивала је сукцесивно проширена. Неко вријеме могла се је поносити да има највећи творнички димњак у држави. Како је наш возни парк првих година послје рата био у дерутном стању а како државне радионице нису биле у стању да извршују ни редовите репературе, посла за бродску творницу вагона било је доста и превише. Узимали су се непрестано нови радници тако да је њихов број већ био досегао и 2.000.

Међутим са исплатама извршених репература ишло је веома слабо. Државне финансије нису биле срећене. Нити се је редовито плаћао угаљ а још мање репаратуре и набавке везног парка. Иностране творнице разним интервенцијама па и дипломатским, некако су долазиле до својих потраживања, ну домаће никако. Крајем 1924 године држава дугује Бродској творници вагона равно 100 милијона динара. На та дуговања нису наравно плаћане никакве камате. Са друге стране Бродска творница вагона, једно младо подuzeће и без великих резерва, било је присиљено да узимље веће кредите. Концем 1924 године ти кредити износили су 82 милијона динара. Године 1924 имали смо највећу каматну стопу. Могла је бродска творница вагона зарадити на репаратурама возног парка и десетке милијона динара, која корист од тога, кад није долазила до својих потраживања а за повучене кредите морала је плаћати скупе камате. Које онда чудо да се је подuzeће почело налазити у стисци и да је на концу почело радити са губитком. И чим је подuzeће било више запослено тим је његова ситуација бивала све лошија и лошија, јер државне жељезнице нису плаћале својих рачуна.

Ситуација је идуће године била нешто повољнија. Дуговање државе износила су само 60 милијона динара. Ну уда рап је већ био тако снажно задан, да је морало доћи до неке

стагнације и до редукције пословања. Крајем 1926 године већ се показује губитак од 27.696.000 динара. Да се тај губитак елиминира, приступило се године 1927 редукцији дионичке главнице од 55 на 27.5 милијона динара.

Године 1928 долази до реорганизације Бродске творнице вагона. Мађарска творница вагона у Кистарси повлачи се. Ступа у акцију знаменити банкар Симеон Краус из Пеште. Већи дио акција преузима *Staatseisenbahn-Gesellschaft (Steg)* из Беча. Оно проводи једну реорганизацију подuzeћа. Техничку и финансијалну.

У првом реду пошто је снижењем дионичке главнице од 55 на 27.5 милијона динара елиминирају губитак ранијих година, приступа се повећењу дионичке главнице на 110 милијона динара што је и проведено године 1928. Нова средства у износу од 80 милијона динара употребљена су дјелом да се редуцира један дио банковног дуга а другим дјелом да се изведу неке нове инвестиције како би продукција постала већа.

У првом реду приступило се је проширењу творнице да би онда могла изграђивати нове вагоне а и локомотиве. Ти су радови почели године 1928 а имали су бити завршени у години 1929. Данас је она у стању да годишње изгради 1.200 нових вагона и 30 локомотива дотично да изврши велике репаратуре на 4.000 вагона и 80 локомотива.

Знатно је проширена и лјеваоница која је данас у стању да годишње одлије до 6.000 тона. А уведена је и фабрикација мостова као и свих већих објеката у жељезу. Одио за мостове израдио је добар дио нових мостова при полагању дуплог колосека на прузи Београд—Новска. Исто тако бродска творница израдила је и мостове за пругу Крагујевац—Краљево, те Увац—Прибој као и мост преко Тисе, Тител—Орловат.

Послиједних година настоји Бродска творница вагона да свој рад не ограничава само на државне наручбе. Тако је године 1928 израдила један дио нових кола за београдски трамвај а прошле године преузела је израду кола и за љубљански трамвај. Данас настоји да ради и за подмирење приватних потреба у гвозденим конструкцијама.

Биланца за три послједне године пружа слиједећу слику:

<i>Активна</i>	1928	1927	1926
Благајна	757	693	467
Ефекти	2.677	2.024	3.403
Некретнине и стројеви	80.505	58.351	56.843
Робе и материјал	27.899	20.664	18.749
Дужници	50.355	37.331	36.672
Губитак	—	—	27.696
<i>Пасива:</i>			
Дионичка главница	110.000	27.500	55.000
Резерва	1.000	1.000	1.000
Амортизација	8.821	7.810	7.810
Вјеровници	37.179	77.915	74.696
Римесе	5.000	4.750	5.300
Добитак	194	72	—
Укупна биланца	162.195	119.066	143.836

Биланца за послједне три године показује све фазе саниције: Велики губитак крајем 1926 године, отпис снижењем дионичке главнице у години 1927 и снижење вјеровника у години 1928 повишењем дионичке главнице.

Инвестиције које су концем 1927 износиле 58 милијона порасле су концем 1928 на 80 милијона или за 22 милијона динара. То је у вези са реорганизацијом у сврху могућности изградње локомотива. Како те инвестиције у години 1928 нису још биле готове то ће биланца за 1929 показати даљни пораст инвестиција.

Вјеровници, који су концем 1927 износили 78 милијона

динара и који су својим каматама тешко теретили подuzeће били су у години 1928 редуцирани на 37 милијона или за 40 милијона. Ну како је уплата повишене дионичке главнице већ извршена године 1928, то се нове инвестиције у години 1929 имају извршити на терет рачуна вјеровника.

Тежиште ситуације Бродске творнице вагона лежи код темпа исплате са стране жељезница. Дужници од 37 милијона концем 1927 порасли су концем 1928 на 50 милијона. У извештају за годину 1928 подuzeће навађа у том погледу следеће:

„Домаћа индустрија, па тако и наша творница, трпи нарочито услјед тога, што се исплата наших рачуна врши са великим затезањем, пак се тако зарада не прима на вријеме. — Осим тога не може држава изаћи на крај са готовином, која јој је буџетом осигурана, па се стога домаћа индустрија плаћа дугорочним државним боновима, чије пласирање наилази у туземству на највеће потешкоће”.

Да није било тих потешкоћа у времену плаћања, просперитет Бродске творнице вагона био би одличан, јер она има довољно уослења. А пораст нашег саобраћаја као и сукцесивно снижење репарација у природи осјећује јој добро ушлеће и за будуће. А како се сада и исплата са стране државних жељезница врши много боље него што је то био случај раније, Бродска творница вагона налази се на путу најљепшег развјетка.

Рачун губитка и добитка пружа слиједећу слику:

<i>Приходи:</i>	1928	1927	1926
Продукција	29.785	24.733	20.139
Губитак	—	—	27.696
<i>Расходи:</i>			
Трешкови	23.295	16.118	21.200
Камати	2.525	7.882	12.529
Перези	273	464	787
Отписи	1.010	—	2.684
Дубиоси	—	—	9.203

Камати који су теретили подuzeће године 1926 за 12 и пола милијона динара, редуцирани су године 1928 на 2 и по милијона динара. Ну поглавито ради тога што је повишењем дионичке главнице за 80 милијона динара ефективних, прво редуциран дуг, а друго што је извјесно вријеме тај капитал и носно камате. Обзиром да су концем 1928 вјеровници износили 37 милијона динара као и обзиром, да су се прошле године морале извршити још знатне инвестиције које су се вршиле из банковног кредита, позиција камата поновно ће да расте. Осим наравно ако држава буде промптно исплаћивала своје наруџбине, тако да би било потребно оперирати са знатним кредитима.

Бродска творница вагона има једну здраву структуру јер властита средства надиласе све инвестиције. Она има и довољно посла, тако да мора намјештати нове раднике. Знатним поправком општинских државних прилика поправљају ће и перспективе Бродске творнице вагона.

Равнатељство Бродске фабрике вагона састојало се у 1928 години као што следи: г. г. Игњат Ј. Бајлони, Београд; инж. Едуард Барда, Беч; Максо Боснић, ген. дир. „Славонија” д. д. за индустрију дрва, Загреб; Бенцион Були, председник Југ. удружење банке; Миливој Црнадак, ген. рав. Прве хрватске штедионице, Загреб; Симон Ф. Краус, Будапест; Фрањо Латковић, ген. рав. Прве хрв. штедионице, Загреб; д-р Бранко Пливерић, зам. ген. рав. Прве хрватске штедионице, Загреб; д-р Фридрих Полак, инж. Ернст Приси, Фриц Реинсер сви из Беча; Јован Станковић, бив. министар, Београд и г. Велислав Н. Вуловић, држ. сав. и бив. мин., Београд.